

IFAU

Institutet för arbetsmarknads- och
utbildningspolitisk utvärdering

Effekter av 1992 års skolvalsreform

**Verena Wondratschek
Karin Edmark
Markus Frölich**

RAPPORT 2013:17

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet med säte i Uppsala. IFAU ska främja, stödja och genomföra vetenskapliga utvärderingar. Uppdraget omfattar: effekter av arbetsmarknads- och utbildningspolitik, arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadseffekter av socialförsäkringen. IFAU ska även sprida sina resultat så att de blir tillgängliga för olika intressenter i Sverige och utomlands.

IFAU delar även ut forskningsbidrag till projekt som rör forskning inom dess verksamhetsområden. Forskningsbidragen delas ut en gång per år och sista dag för ansökan är den 1 oktober. Eftersom forskarna vid IFAU till övervägande del är nationalekonomer, ser vi gärna att forskare från andra discipliner ansöker om forskningsbidrag.

IFAU leds av en generaldirektör. Vid institutet finns ett vetenskapligt råd bestående av en ordförande, institutets chef och fem andra ledamöter. Det vetenskapliga rådet har bl.a. som uppgift att lämna förslag till beslut vid beviljandet av forskningsbidrag. Till institutet är även en referensgrupp knuten där arbetsgivar- och arbetstagar sidan samt berörda departement och myndigheter finns representerade.

Rapporterna finns även i tryckt format. Du kan beställa de tryckta rapporterna via telefon eller mejl. Se nedanstående kontaktinformation.

Postadress: Box 513, 751 20 Uppsala
Besöksadress: Kyrkogårdsgatan 6, Uppsala
Telefon: 018-471 70 70
Fax: 018-471 70 71
ifau@ifau.uu.se
www.ifau.se

IFAU har som policy att en uppsats, innan den publiceras i rapportserien, ska seminariebehandlas vid IFAU och minst ett annat akademiskt forum samt granskas av en extern och en intern disputerad forskare. Uppsatsen behöver dock inte ha genomgått sedvanlig granskning inför publicering i vetenskaplig tidskrift. Syftet med rapportserien är att ge den ekonomiska politiken och den ekonomisk-politiska diskussionen ett kunskapsunderlag.

Effekter av 1992 års skolvalsreform¹

av

Verena Wondratschek², Karin Edmark³ och Markus Frölich⁴

2013-09-25

Sammanfattning

Syftet med projektet är att undersöka hur skolvalsreformerna från början av 1990-talet har påverkat elevers resultat på kort och lång sikt. Sammantaget ser vi inga dramatiska effekter, vare sig positiva eller negativa, av ökad valfrihet på skolans område. För elevernas grundskolebetyg ser vi vissa tecken på en positiv påverkan av möjligheten att välja skola, men effekten är både osäker och liten. Effekterna på längre sikt är än mindre, sett till universitetsstudier, sysselsättning, kriminell aktivitet och hälsa.

¹ Vi tackar Louise Johannesson, Lennart Ziegler och Nina Öhrn för utmärkt forskningsassistans. Vi är också tacksamma för värdefulla synpunkter och kommentarer från Mikael Lindahl, Anders Böhlmark, Jonas Vlachos, Peter Fredriksson, Helena Holmlund, Caroline Hall och deltagare vid forskningsseminarier vid IFAU, IFN, ZEW, University of Mannheim, the HECER Economics of Education Summer Meeting och the SOLE 2013 Meeting. Vi är tacksamma för forskningsmedel från Vetenskapsrådet. Den första författaren är även tacksam för medel från the Leibniz Association, Bonn, inom forskningsnätverket "Non-Cognitive Skills: Acquisition and Economic Consequences". Den andra författaren är tacksam för medel från Jan Wallander och Tom Hedelius stiftelse. Den tredje författaren är tacksam för medel från the Research Center (SFB) 884 "Political Economy of Reforms" Project B5, från the German Research Foundation (DFG).

² Centre for European Economic Research (ZEW), University of Applied Labour Studies of the Federal Employment Agency, IFN.

³ Institutet för näringslivsforskning (IFN), CESifo, IFAU, UCLS, UCFS.

⁴ University of Mannheim, IFAU, IZA, ZEW.

Innehållsförteckning

1	Bakgrund	3
2	Vilka var de förväntade effekterna av ökade möjligheter att välja skola?4	
3	Analysmetod.....	5
4	Datamaterial.....	7
5	Resultat och diskussion	9
6	Slutsats.....	13

1 Bakgrund

Skolvalsreformerna i början av 1990-talet var en del av en bred decentraliseringsvåg och en vilja att förbättra valfriheten inom hela utbildningssektorn, liksom i den offentliga sektorn i allmänhet. Målet var att öka valfrihet och konkurrens offentliga skolor emellan och att dessutom öppna för etablering av friskolor med offentlig finansiering.⁵ En följd blev att samtliga skolor numera verkar under i stort sett samma villkor.⁶

Reformen har gradvis fått allt större genomslag: de första åren etablerades ganska få friskolor, och val mellan kommunala skolor var ovanligt, men med tiden har det, speciellt i storstadsregionerna, blivit allt vanligare både att gå i friskola och att välja en annan kommunal skola än den man tillhör enligt upptagningsområdet.⁷ I nuläget går cirka 13 % av alla grundskoleelever i friskola.⁸ Hur många som går i en annan kommunal skola än den de tillhör enligt skolupptagningsområdet, är okänt. En rapport från Skolverket⁹ tyder dock på att detta åtminstone för 10 år sedan var lika vanligt som att välja en friskola.

Införandet av friskolor har redan tidigare studerats av ett antal forskare.¹⁰ Dessa studier visar att konkurrens och valfrihet, i form av en högre andel elever i privata skolor, har haft positiva men ganska blygsamma effekter på elevernas studieresultat och på andelen elever som går vidare till högskolan. Studierna har dock endast fokuserat på valfrihet i form av friskolor, medan vi studerar de samlade effekterna av valfrihetsreformen, inklusive elevernas möjlighet att välja mellan olika kommunala skolor.

Låt oss, innan vi i nedanstående avsnitt ger en närmare beskrivning av vår undersökning, kort sammanfatta dess resultat: Sammantaget uppmäter vi inga dramatiska effekter, vare sig positiva eller negativa, av ökad valfrihet på skolans område. För elevernas grundskolebetyg ser vi vissa tecken på en positiv påverkan av möjligheten att välja skola, men effekten är både osäker och liten. Effekterna på längre sikt är än mindre, sett till universitetsstudier, sysselsättning, kriminell aktivitet och hälsa.

⁵ Se proposition 1991/92:95 samt proposition 1992/92:230.

⁶ De kommunala grundskolorna har dock det slutliga ansvaret för att alla elever får plats i en skola.

⁷ Se Skolverket (1996) och (2003).

⁸ Se <http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/statistik/2.4290/efterfragade-matt-1.127395>.

⁹ Se Skolverket (2003).

¹⁰ Se Ahlin (2003), Sandström and Bergström (2005), Björklund, Edin, Fredriksson och Krueger (2004), Böhlmark and Lindahl (2007) och (2012), och Hensvik (2012).

2 Vilka var de förväntade effekterna av ökade möjligheter att välja skola?

Vad var det då man hoppades uppnå med skolvalsreformerna? En av tankarna bakom införandet av valfrihet i skolan var att förbättra matchningen mellan elever och skolor, exempelvis önskan att få utbildning enligt en viss pedagogik. Detta är något som bör ha en entydigt positiv effekt på elevernas och skolornas resultat. Bland annat kan det tänkas att eleverna lättare lär sig, eller ökar sina insatser, om de får välja skola efter eget huvud.

För det andra kan skolval påverka fördelningen av studenter, vilket i sin tur kan ge olika effekter. Teoretiskt är det oklart hur skolval påverkar sammansättningen av elever i olika skolor: Å ena sidan minskar kopplingen mellan bostadsadress och skola vilket i princip skulle kunna minska segregationen med avseende på föräldrarnas bakgrund (inkomster, invandrarbakgrund etc.) när elever inte längre behöver gå i skolan närmast hemmet. Elever från svagare områden kan få tillgång till skolor i välbeställda områden, trots att de inte har råd att bo där. Å andra sidan kan valfriheten också leda till mer segregation om föräldrar och elever väljer att gå i skolor med kamrater med liknande bakgrund. Tidigare svenska studier ger visst stöd för det senare, se Östh m.fl. (2010) samt Söderström och Uutsitalo (2010).

Det är oklart hur mer eller mindre homogena grupper (med avseende på akademisk förmåga, föräldrarnas bakgrund etc.) påverkar elevernas resultat. Å ena sidan är det lättare att undervisa i mer homogena klasser. Å andra sidan kan svagare elever gynnas av att undervisas tillsammans med starkare elever, en sammansättning som endast finns i mer heterogena klasser.

För det tredje kan möjligheten till skolval öka konkurrenstrycket på skolor så att kvaliteten förbättras i syfte att locka elever. Att ett sådant positivt konkurrenstryck uppstår hänger dock på att elever och föräldrar väljer att söka sig till skolor med bra kvalitet. Detta kan låta som ett självklart antagande, men det är inte säkert att så är fallet: Dels kan det vara svårt att veta vad som är god kvalitet. Även om föräldrar önskar välja en bra skola kan det i praktiken vara svårt att avgöra vilken skola som är bäst. Under en lång tid var slutbetygen i årskurs 9 de enda svenska skolnivåresultat som var allmänt tillgängliga. Det saknades alltså indikatorer på skolornas resultat på låg- och mellanstadiet. Därutöver finns den en rad faktorer – förutom betyg och testresultat – som kan påverka valet av skola: vänner, aktiviteter efter skolan, etc.

En ytterligare komplicerande faktor, när det gäller möjligheten att förbättra alla skolor genom ökad konkurrens om eleverna, är att om skolvalet bestäms av elevbetygen, så har skolorna ett incitament för betygsinflation. Detta är skadligt

dels för att det devalverar betygens värde som kvalitetsindikator, dels för att betygsinflation i sig är ett problem.

Sammantaget finns det således en rad möjliga effekter som kan tänkas uppstå när möjligheterna att välja skola ökar. Dessutom är det möjligt att olika grupper av elever påverkas olika mycket, eller på olika sätt. Det är därför viktigt att få kunskap om hur skolvalsreformerna faktiskt har påverkat eleverna.

3 Analysmetod

Projektets huvudsyfte har varit att mäta *effekterna* av skolvalsreformen på elevernas resultat, det vill säga att isolera ett orsakssamband. Detta ställer stora krav på empirisk metod och datamaterial.

Den första utmaningen är att skapa relevanta mått på de faktiska möjligheterna att välja skola för alla elever. Eftersom vi har tillgång till detaljerad geografisk information för alla elever och skolor kan vi skapa mått, för alla elever, på hur många skolor som finns i närheten av bostaden. Detta mått använder vi för att mäta hur *möjligheten att välja skola* påverkar elevernas resultat. Tanken är att de elever som bor nära många skolor i hög grad påverkades av skolvalsreformen, eftersom de fick möjlighet att välja mellan många skolor utan att åka särskilt långt. Elever som ändå bara hade en skola nära hemmet påverkades i praktiken inte, eller åtminstone i mindre utsträckning, av att det formellt blev möjligt att välja skola. Genom att jämföra elever som har olika många skolor i närheten av hemmet, kan vi därmed få information om effekterna av skolvalsreformen.¹¹

Den andra utmaningen är att elever som har olika många skolor i närheten av hemmet också troligen skiljer sig åt i andra avseenden. Till exempel är det troligt att elever som bor nära många skolor oftare bor i storstadsområden. Det är också möjligt att andra faktorer, som hemförhållanden eller tidigare kunskaper, skiljer sig systematiskt åt mellan elever i områden med många respektive få skolor. Detta innebär att om vi bara jämför elever som har olika många skolor i närheten, så riskerar vi att fånga upp inte bara effekter av möjligheten att välja skola, utan också effekter av andra faktorer.

¹¹ I working paper-versionen av den här rapporten, se Wondratschek m.fl. (2013), redogörs utförligt för hur måttet på elevernas skolvalsmöjligheter konstrueras. En aspekt som diskuteras där, men som inte närmare tas upp här, är att vi, för att lösa en del metodproblem, baserar måttet på antal skolor som fanns i närheten av elevens bostad mått strax före skolvalsreformens genomförande. Detta innebär att inga av de friskolor som senare kom att etableras finns med i måttet. Det visar sig dock att det mått vi använder är starkt korrelerat med motsvarande mått inklusive friskolorna. Vårt mått på skolvalsmöjligheter fångar därmed upp effekten av att kunna välja till såväl kommunala skolor som till friskolor.

Vi löser detta metodproblem genom att undersöka både elever som gick i skolan före skolvalsreformen, och elever som gick i skolan efter reformen. Det vill säga, vi använder elever som gick i skolan före reformens genomförande som en obehandlad kontrollgrupp. Tanken är att elever, som hade många skolor nära hemmet, men som gick i skolan före reformens införande, är en bra jämförgrupp till elever som bodde i samma områden men som gick i skolan efter att reformen införts. Givet att dessa grupper av elever inte skiljer sig åt när det gäller andra faktorer, men att det bara var de som gick i skolan efter reformens införande som faktiskt kunde välja skola, så kan vi mäta effekterna av skolvalsreformen genom att jämföra resultaten för dessa grupper. Om skolval har en positiv effekt, så förväntar vi oss att de elever som gick i skolan efter reformens införande har bättre resultat än eleverna som gick i skolan före reformen. Effekten av skolvalsreformen blir således lika med utfallet bland elever med många skolor i närheten *efter* reformen, minus motsvarande bland elever med många skolor i närheten *före* reformen.

Denna enkla före-efter-jämförelse tar dock inte hänsyn till att utfallet bland elever kan ha förändrats över tiden, på grund av andra orsaker än skolvalsreformen. För att sådana trender inte ska påverka vårt mått, kan vi jämföra *före-efter*-skillnaden bland de elever som har nära till många skolor, med motsvarande *före-efter*-skillnad bland de elever som *inte* har nära till många skolor. Eftersom dessa elever alltså inte hade några större praktiska möjligheter att välja skola vare sig före eller efter skolvalsreformen, kan båda dessa grupper ses som opåverkade av skolvalsreformen. Detta innebär att vi kan använda dessa elever för att kontrollera för förändringar i elevernas resultat över tiden som inte beror på skolvalsmöjligheterna. Rent praktiskt görs detta genom att vi drar ifrån *före-efter*-skillnaden i elevresultat bland eleverna som *inte* bor nära många skolor, från *före-efter*-skillnaden i elevresultat bland eleverna som bor nära många skolor.^{12 13}

Det är vidare möjligt att effekterna av reformen skiljer sig mellan elever som gick i skolan när reformen infördes och elever som började skolan när skolvalet redan funnits ett tag. Vi delar därför in eleverna i grupper baserat på när de är födda. Elever födda 1972–76 används som en obehandlad kontrollgrupp, eftersom de gick ut grundskolan före reformens genomförande. Restande, senare födda, årskullar delas in i fem olika grupper. Den första gruppen består av elever födda 1977–78, som gick i 8an och 9an när reformen genom-

¹² Den här metoden fungerar bara om andra faktorerers effekter på elevresultaten ser lika ut över tiden. För att göra detta antagande mer troligt, kontrollerar vi även explicit för en rad bakgrundsfaktorer i analysen. Vi kan också delvis testa om antagandet är uppfyllt.

¹³ En sådan analys kallas i litteraturen för ”difference-in-differences”-analys.

fördes, och sannolikt inte hann påverkas så mycket av möjligheten att välja skola. Därutöver skapar vi fyra ytterligare grupper av elever, bestående av elever födda 1979–81, 1982–84, 1985–87 samt 1988–90. Dessa grupper består således av elever som successivt kan förväntas vara mer och mer påverkade av skolvalsreformen, dels eftersom de var yngre när reformen genomfördes och därför påverkats under längre tid, dels eftersom reformens genomslag i praktiken ökat med tiden.

Slutligen använder vi, för att förfina analysen, även information om en lång rad bakgrundsfaktorer om eleverna, samt faktorer på kommun- samt församlingsnivå. Vi väger in dessa för att kontrollera för en rad faktorer som också kan tänkas påverka elevernas utfall; såsom föräldrarnas inkomst- och utbildningsnivå, födelseland, familjesammansättning, befolkningssammansättningen i elevens hemområde mätt på församlingsnivå, etc. Detta görs genom att *före-efter*-analysen utförs i en så kallad regressionsanalys, där vi kontrollerar för dessa bakgrundsfaktorer.

4 Datamaterial

Det datamaterial vi använder för att utföra analysen som beskrivs i det ovanstående avsnittet, kommer från följande datakällor: Huvuddelen av data består av registerinformation från Statistiska centralbyrån (SCB), över individer födda 1972–1990, samt deras föräldrar. Till detta har lagts data från lagföringsregistret från Brottsförebyggande rådet (BRÅ), samt resultat av mönstringstester från Krigsarkivet. Information om kommunerna har dessutom inhämtats från SCBs hemsida (www.scb.se), och aggregerade data på församlingsnivå har vi fått tillgång till från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

Som nämndes i det föregående avsnittet, har vi tillgång till detaljerad geografisk information om var skolor är belägna (för perioden 1988–2006) samt var elever bor (för perioden 1985–2006). Denna information används, som tidigare beskrivits, för att skapa mått på antal skolor i närheten av varje elevs hem. I vår huvudsakliga analys använder vi ett mått som räknar antal skolor inom en radie runt elevens hem, där radien reflekterar hur långt från hemmet de vuxna som bor i kommunen har sin arbetsplats.¹⁴ Tanken är att vi genom detta mått kan fånga upp hur lätt det är att resa inom kommunen, vilket

¹⁴ Närmare bestämt använder vi som radie medianvärdet av avståndet mellan hemmet och arbetsplatsen bland vuxna i kommunen mätt 1991, alltså året före reformens införande. Vi gör även analyser med alternativa radie-mått. Resultaten av dessa redovisas i Wondratschek m.fl. (2013).

påverkar vilka skolor som utgör relevanta valmöjligheter för eleverna. Fördelningen av detta mått redovisas i Tabell 1.

Tabell 1: Beskrivning av fördelningen för måttet på antal skolor nära hemmet

	Födda 1972–76				Födda 1977–90			
	Medel- värde	Std.avv.	Median	Obs.	Medel- värde	Std.avv.	Median	Obs.
Antal skolor nära hemmet ¹⁵	3,45	4,66	2	449 802	5,91	9,35	2	1 306 879

För att mäta påverkan på elevens lärande används främst slutbetygen i årskurs 9. Detta mått har dock problemet att det kan avspegla betygsinflation, och vi kompletterar det därför med information om resultatet på mönstringstestet. Detta mått har å andra sidan nackdelen att det nästan uteslutande är tillgängligt för män, samt att andelen som gjort testet sjunker drastiskt för de senare årskullarna i vårt datamaterial, i takt med att färre blev kallade till mönstring. Detta innebär att resultatet för de senare årskullarna inte kan förväntas vara representativt för (den manliga) befolkningen. Vi ser det dock ändå som ett intressant komplement till betygsinformationen. Slutligen har vi, för de sista årskullarna, tillgång till betygen på nationella proven i matematik, svenska och engelska. Dessa data använder vi för att undersöka om betygsinflation verkar vara ett stort problem för våra skattningar. De tester vi gör tyder inte på att så är fallet, men, eftersom vi inte kan göra något fullständigt test, går det ändå inte att utesluta att betygsinflation delvis kan ha påverkat våra resultat (se närmare beskrivning och resultat i den engelska versionen av den här rapporten, Wondratschek m.fl., 2013).

Vi tycker också att det är viktigt att komplettera undersökningen med andra, mer långsiktiga, utfall för eleverna. Vi använder därför även information ur datamaterialet över huruvida individerna har avslutat en universitetsutbildning, eller har arbete, vid 25 års ålder, samt över huruvida individerna tagit emot sjukpenning under det år de fyller 22, eller någon gång har lagförts för brott fram till och med det år de fyller 22. De kan tyckas långsökt att relatera de två sistnämnda variablerna till möjligheterna att välja skola, men tanken är att det även är intressant att undersöka mer sociala utfall. Detta eftersom skolval exempelvis kan påverka elevsammansättningen, vilken i tur kan påverka elevens beteende. Det ska dock noteras att huruvida man tagit emot sjuk-

¹⁵ Med nära hemmet avses här antal högstadieskolor inom en radie som motsvarar medianen för avståndet mellan arbetsplatsen och hemmet för alla vuxna i kommunen. Se Wondratschek m.fl. (2013) för en diskussion om detta mått.

penning under året är ett bristfälligt mått på individens hälsa i det att det förutsätter att man haft en sjukpenninggrundande inkomst. Individer som är sjuka men inte uppfyller kraven för att få sjukpenning syns alltså inte i måttet.

Tabell 2 visar medelvärden, standardavvikelser (förkortat Sdt.avv. i tabellen) och antal observationer, för de utfall som används i analysen. Detta visas separat för de årskullar som gick ut grundskolan före respektive efter 1992.

Tabell 2: Beskrivning av fördelningen av datamaterialets utfallsvariabler

	Födda 1972–76			Födda 1977–90		
	Medel- värde	Std.avv.	Obs.	Medel- värde	Std.avv.	Obs.
Percentiler slutbetyget åk 9	48,21	28,58	437 953	49,40	28,60	1 277 468
Resultat mönstringstestet	5,06	1,93	213 145	5,04	1,94	403 161
Avslutad högskoleutbildning vid 25 års ålder	0,35	0,48	445 295	0,41	0,49	692 729
Anställd vid 25 års ålder	0,71	0,45	446 509	0,69	0,46	698 068
Lagförd för brott någon gång till och med 22 års ålder	0,16	0,36	449 802	0,14	0,35	990 157
Sjukpenning vid 22 års ålder	0,07	0,26	448 043	0,08	0,27	985 478

Såsom beskrevs i föregående metodavsnitt, är det viktigt att, så långt som det är möjligt, ta hänsyn till andra faktorer som kan vara relaterade till både skolvalsmöjligheter och elevutfall. Den långa lista av kontrollvariabler, på individ-, kommun- samt församlingsnivå, som vi tar hänsyn till i vår analys, återfinns i fotnoten till Tabell 3.

5 Resultat och diskussion

De huvudsakliga resultaten av vår analys redovisas i Tabell 3.¹⁶ Såsom vi beskrev i avsnitt 3 går vår analysmetod ut på att jämföra elever, som har tillgång till olika många skolor i närheten av hemmet, och som gick i skolan före respektive efter skolvalsreformen. Tanken är alltså att om skolval har påverkat elevernas resultat, så borde skillnaden i resultat mellan elever som har tillgång till många skolor att välja mellan, och elever som bara har en, eller få, skolor i närheten, vara större efter skolvalsreformen än före.

¹⁶ En mer utförlig redovisning av resultaten återfinns i Wondratschek m.fl. (2013).

Anledningen till att de olika utfallen har effekter för olika årskullar, är att de mäts vid olika åldrar: de yngsta årskullarna hade inte hunnit bli gamla nog för att omfattas av de utfall som mäts vid äldre ålder.

Siffrorna i Tabell 3 tolkas som hur stor effekten är av att ha en till skola i närheten av hemmet för kohortgruppen i fråga, efter att motsvarande "effekt" för jämförgruppen av elever, d.v.s. födda 1972–76, dragits av. Tanken med att dra av effekten för de elever som gick ut skolan före reformen, är alltså att denna fångar upp eventuella andra skillnader mellan elever som bor nära olika många skolor, skillnader som kan tänkas påverkas elevernas utfall men som inte beror på skolvalsreformen.

Tabell 3 tyder på att det finns statistiskt säkerställda positiva effekter av skolvalsreformen på flera av de studerade utfallen, åtminstone för de senast födda eleverna. För sannolikheten att ha lagförts för brott är effekten negativ. Det ser alltså ut som att reformen hade en fördelaktig påverkan på eleverna. Undantaget är sannolikheten att ha fått sjukpenning under det år man fyller 22, vilken är positivt relaterad till skolvalsmöjligheterna. Det hittills sagda gäller dock bara huruvida effekterna är statistiskt säkerställt skilda från noll, och säger ingenting om storleken på effekterna.

Om vi börjar med att titta på storleken på effekten för elever födda 1988–90, tyder estimatet i kolumn (1) på att ökade valmöjligheter i termer av en ytterligare skola nära hemmet är förknippat med att klättra 0,13 steg, när vi har rangordnat alla slutbetyg i percentiler, dvs. i en skala från 0–100, med det lägsta betyget först och det högsta sist.¹⁷ Eftersom medelvärdet för de percentilrankade slutbetygen är ungefär 50, med en standardavvikelse på ungefär 28, ser vi detta som en ganska liten effekt. Denna bedömning kvarstår om vi istället beskriver effekten av en standardavvikelses ökning¹⁸ av antalet skolor i närheten av hemmet: Eftersom denna, enligt Tabell 1, är ungefär 10 för de elever som gick ut grundskolan efter reformen, är effekten då 1,3 steg. För elever födda 1985–87 är effekten ungefär hälften så stor, och för tidigare årskullar finner vi inga statistiskt säkerställda effekter. Det är möjligt att dessa resultat delvis fångar upp betygsinflation, även om tester av detta, som redovisas i Wondratschek m.fl., tyder på att betygsinflation sannolikt inte är hela förklaringen av resultatet.

¹⁷ Dessa percentiler är beräknade år för år.

¹⁸ Givet att fördelningen av vårt mått på antal skolor i närheten av hemmet följer normalfördelningen, innebär en ökning på en standardavvikelse, om man startar från medelvärdet av fördelningen, en ökning som motsvarar att man passerar 34 procent av alla observationer i fördelningen. Att beskriva effekten i termer av en ökning motsvarande en standardavvikelse, är alltså ett sätt att beskriva en ganska stor ökning.

Om vi istället tittar på resultatet för mönstringstesterna, i kolumn (2) ser vi där inga statistiskt säkerställda effekter; detta kan dock delvis bero på att vi här nästan enbart har information om pojkar, samt att andelen som genomgick mönstringstester minskar kraftigt för de senare årskullarna i vårt datamaterial. Det kan också vara så att effekten av skolvalsmöjligheterna på grundskolan klingat av när mönstringstesterna görs, ett par år efter 9:an.

Vad gäller kolumn 3 och 4, vilka mäter utfall vid 25 års ålder, ser vi en liten ökning av sannolikheten av ha en högskole-examen, eller en anställning, för de som bott nära fler skolor: en ytterligare skola att välja mellan leder här till runt 0,1 procentenheters högre sannolikhet både för utfallet att ha en högskole-examen och för utfallet att ha en anställning, för årskullarna 1982–84. Detta kan ställas i relation till andelen som har en högskole-examen respektive en anställning vid 25 års ålder, vilka enligt Tabell 2 är ungefär 40 respektive 70 procent för årskullarna som gick ut grundskolan efter reformens genomförande. För dessa utfall är dessutom resultaten förknippade med särskilt stor osäkerhet, eftersom vissa av de statistiska testerna tyder på att alla antaganden som ligger bakom den statistiska metod som används inte är uppfyllda.¹⁹

De sista två kolumnerna, kolumn (5) och (6), tyder vidare på att en ytterligare skola nära hemmet är förknippat med 0,06 procentenheters lägre sannolikhet att ha blivit lagförd för brott någon gång fram till och med 22 års ålder, samt med 0,03 procentenheters högre sannolikhet att få sjukpenning under året. Detta kan i sin tur relateras till att andelen av eleverna som har lagförts för brott fram till och med 22 års ålder är 14 procent i kohorterna som gick ut grundskolan efter reformens införande, och är 8 procent när det gäller andelen med sjukpenning (se Tabell 2).

Det är viktigt att påpeka att effekterna dessutom är osäkra: om vi ändrar analysmetoden lite grand, blir de ofta mindre, eller försvinner helt. Det övergripande intrycket är därför att de effekter vi kan mäta, är sammantaget så små och/eller osäkra att de i vart fall inte tyder på några starka effekter – vare sig positiva eller negativa – av reformen.

¹⁹ Se Wondratschek m.fl. (2013) för en mer ingående diskussion.

Tabell 3: Analysresultat: effekten av att ha tillgång till många skolor att välja mellan nära hemmet

	Slutbetyg åk 9 (procent- tiler)	Test- resultat mönstring	Högskole- examen 25	Anställning 25	Lagförd brott t.o.m. 22	Sjuk- penning 22
Födda 1988-90	0,130*** (0,0183)					
Födda 1985-87	0,0772*** (0,0186)	0,00203 (0,00154)			-0,000560*** (0,000190)	0,000262** (0,000118)
Födda 1982-84	0,0100 (0,0183)	0,000503 (0,00155)	0,00138*** (0,000292)	0,00072*** (0,000258)	-0,000680*** (0,000195)	0,000131 (0,000120)
Födda 1979-81	0,0231 (0,0195)	-0,000367 (0,00162)	0,000183 (0,000308)	0,000621** (0,000282)	-0,000577*** (0,000209)	0,000252* (0,000129)
Födda 1977-78	-0,0139 (0,0227)	0,00267 (0,00213)	-0,000581 (0,000395)	0,000012 (0,000328)	-0,000022 (0,000278)	0,000201 (0,000165)
Födda 1972-76	-0,0334* (0,0173)	0,000143 (0,00155)	-0,000191 (0,000290)	-0,00121*** (0,000265)	0,000744*** (0,000195)	-0,000333*** (0,000117)
Observationer	1 715 421	610 182	1 120 459	1 120 845	1 409 092	1 402 829

Fotnot: Robusta standardfel anges inom parentes. Statistisk signifikansnivå på 1, 5, och 10 % nivå anges med ***, **, *.

Följande kontrollvariabler är inkluderade i analysen:

På kommunnivå: befolkningstäthet, skattebas i nivå och kvadrat.

På församlingsnivå: Andel med svenskt medborgarskap bland alla 20–64-åringar, medelinkomst bland alla 20–64-åringar, andel med högskoleexamen bland alla 20–64-åringar, andel sysselsatta bland alla 20–64-åringar, samt indikatorer för huruvida befolkningstätheten bland 7–15-åringar är i den övre eller undre kvartilen i landet.

På individnivå: hushållets inkomst i nivå och kvadrat, indikatorer för: huruvida hushållet tagit emot ekonomiskt bistånd, moderns ålder vid barnets födsel, om hushållet har en förälder, antal barn i hushållet, om barnet är enda barnet i hushållet, om barnet har svenskt medborgarskap, indikatorvariabler för moderns respektive faderns medborgarskapsland (enligt ländergrupper), samt indikatorer för moderns respektive faderns utbildningsnivå.

För mer detaljerade resultatstabeller, se Wondratschek m.fl. (2013).

Mått på skolvalsmöjligheter: Antal skolor med årskurs 7–9²⁰ inom medianpendlingsavstånd i kommunen.

²⁰ Måttet på antal skolor med åk 7–9 är nära korrelerat med mått för antal skolor med åk 1–3 respektive 4–6. Antal skolor i närheten med åk 7–9 fångar därmed troligen upp om man har nära till många skolor under hela grundskoletiden. För en mer utförlig diskussion, se Wondratschek m.fl. (2013).

När vi i vår analys skiljer på effekterna av valfrihet och konkurrens, i en analys som redovisas utförligt i Wondratschek m.fl. (2013), visar det sig att konkurrensen, i motsats till valfrihet, kan ha haft små negativa effekter på betyg direkt efter att reformen sjösattes. Dessa effekter försvinner med tiden och är inte längre observerbara för de yngsta grupperna. Det ska dock understrykas att det metodmässigt är svårt att särskilja effekterna av dessa två mekanismer, varför dessa resultat bör tas med en nypa salt.

En möjlig förklaring till de sammantaget små och osäkra effekterna av skolvalsreformen som vi ser i vår studie kan vara den så kallade Tiebout-modellen (dvs. att man flyttar för att få gå i en bättre skola). Kanske hade möjligheten att flytta till en bättre skola redan givit familjer med barn i skolåldern tillräckliga valmöjligheter. Ytterligare en förklaring till skolvalsreformens begränsade effekter kan vara att förändringarna, som enligt ekonomisk teori förväntas påverka elevernas resultat på olika sätt, avspeglar det faktum att negativa och positiva effekter i praktiken tar ut varandra.

6 Slutsats

Sammanfattningsvis uppmäter vi inga dramatiska effekter, vare sig positiva eller negativa, av ökad valfrihet på skolans område. För elevernas grundskolebetyg ser vi vissa tecken på en positiv påverkan av möjligheten att välja skola, men effekten är både osäker och mycket liten. Effekterna på längre sikt är än mindre, sett till universitetsstudier, sysselsättning, kriminell aktivitet och hälsa.

Tidigare svenska studier²¹ av den svenska skolvalsreformen har fokuserat på effekter av friskolor, och har använt variation i andelen elever på kommunnivå som går i friskola. Dessa studier finner, i likhet med vår undersökning, inga tecken på några negativa effekter av skolval. De finner i stället i regel positiva effekter, även om storleken på effekterna varierar mellan undersökningarna. Jämfört med de tidigare undersökningarnas resultat för slutbetyg eller resultat på nationella prov, ligger våra resultat i underkanten, nära resultaten i Böhlmark och Lindahl (2012), men ganska långt under de effekter som uppmäts av till exempel Sandström och Bergström (2005). Det ska dock poängteras att dessa studier alltså har en något annorlunda frågeställning och metod, jämfört med vår undersökning.

²¹ Se Ahlin (2003), Sandström and Bergström (2005), Björklund, Edin, Fredriksson och Krueger (2004), samt Böhlmark and Lindahl (2007) och (2012).

Referenslista

- Ahlin, Å (2003), "Does school competition matter? Effects of a large-scale school choice reform on student performance", Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet, Working Paper 2003:2.
- Björklund, A, P Edin, P Fredriksson och A Krueger (2004), "Education, equality and efficiency – An analysis of Swedish school reforms during the 1990s", IFAU Working Paper 2004:1.
- Böhlmark, A och M Lindahl (2007), "The impact of school choice on pupil achievement, segregation and costs: Swedish evidence", IZA DP No. 2786.
- Böhlmark, A och M Lindahl (2012), "Independent schools and long-run educational outcomes: Evidence from Sweden's large scale voucher reform", IZA DP No. 6683.
- Hensvik, L (2012), "Competition, wages and teacher sorting: Lessons learned from a voucher reform", *The Economic Journal*, vol 122, s. 799–824.
- Sandström, M och F Bergström (2005), "School vouchers in practise: competition won't hurt you", *Journal of Public Economics*, vol 89, s. 351–380.
- Skolverket (1996), "Att välja skola – effekter av valmöjlighet i grundskolan", Rapport 109.
- Skolverket (2003), "Valfrihet och dess effekter inom skolområdet", Rapport 230.
- Söderström, M och R Uusitalo (2005), "School Choice and Segregation: Evidence from an Admission Reform", IFAU Working Paper 2005:2
- Östh, J, E Andersson och B Malmberg (2010), "School choice and increasing performance difference: A counterfactual approach", Stockholm Research Reports in Demography 2010:11, Department of Sociology, Stockholm University.
- Wondratschek, V, K Edmark och M Frölich (2013), "The short- and long-term effects of school choice on student outcomes – evidence from a school choice reform in Sweden", IFAU working paper 2013:20

IFAU:s publikationsserier – senast utgivna

Rapporter

- 2013:1** Olsson Martin ”Anställningsskydd och föräldrelaterad frånvaro”
- 2013:2** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl ”Det envisa könsgapet i inkomster och löner – Hur mycket kan förklaras av skillnader i familjeansvar?”
- 2013:3** Vikman Ulrika ”Så påverkar föräldraförsäkringen nyanlända invandras etablering på arbetsmarknaden”
- 2013:4** Forslund Anders, Linus Liljeberg och Leah von Trott zu Solz ”Arbetspraktik – en utvärdering och en jämförelse med arbetsmarknadsutbildning”
- 2013:5** Eliasson Tove ”Löneutveckling bland invandrade och infödda – betydelsen av arbetsplatser och yrken”
- 2013:6** Katz Katarina och Torun Österberg ”Unga invandrare – utbildning, löner och utbildningsavkastning”
- 2013:7** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl ”Kvinnors större föräldraansvar och högre sjukfrånvaro”
- 2013:8** Johansson Per, Lisa Laun och Tobias Laun ”Hälsan hos nybeviljade förtidspensionärer över tid”
- 2013:9** Engdahl Mattias och Olof Åslund ”Arbetsmarknadseffekter av öppna gränser”
- 2013:10** Bennmarker Helge, Lars Calmfors och Anna Larsson Seim ”Jobbskatteavdrag, arbetslöshetsersättning och löner”
- 2013:11** Lundin Martin, Jonas Thelander och PerOla Öberg ”Det välgrundade beslutet: om kommunal beredning i kommunstyrelse, utbildnings-, arbetsmarknads- och miljöärenden”
- 2013:12** Liljeberg Linus, Sara Martinson och Jonas Thelander ”Jobb- och utvecklingsgarantin – Vilka deltar, vad gör de och vart leder det?”
- 2013:13** Avdic Daniel och Per Johansson ”Könsskillnader i preferenser för sjukfrånvaro”
- 2013:14** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans ”Hur arbetslivserfarenhet och nätverk kan förändra avkastningen på förmågor och utbildning”
- 2013:15** Svaleryd Helena ”Den lokala konjunkturen och egenföretagande”
- 2013:16** Hall Caroline ”Medförde längre och mer generella yrkesprogram en minskad risk för arbetslöshet?”
- 2013:17** Wondratschek Verena, Karin Edmark och Markus Frölich ”Effekter av 1992 års skolvalsreform”

Working papers

- 2013:1** Nekby Lena, Peter Skogman Thoursie och Lars Vahtrik "Examination behavior – Gender differences in preferences?"
- 2013:2** Olsson Martin "Employment protection and parental child care"
- 2013:3** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl "Is the persistent gender gap in income and wages due to unequal family responsibilities?"
- 2013:4** Vikman Ulrika "Paid parental leave to immigrants: An obstacle to labor market entrance?"
- 2013:5** Pingel Ronnie och Ingeborg Waernbaum "Effects of correlated covariates on the efficiency of matching and inverse probability weighting estimators for causal inference"
- 2013:6** Forslund Anders, Linus Liljeberg och Leah von Trott zu Solz "Job practice: an evaluation and a comparison with vocational labour market training programmes"
- 2013:7** Eliasson Tove "Decomposing immigrant wage assimilation – the role of workplaces and occupations"
- 2013:8** Katz Katarina och Torun Österberg "Wages of childhood immigrants in Sweden – education, returns to education and overeducation"
- 2013:9** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl "Gender differences in sickness absence and the gender division of family responsibilities"
- 2013:10** Johansson Per, Lisa Laun och Tobias Laun "Screening stringency in the disability insurance program"
- 2013:11** Åslund Olof och Mattias Engdahl "Open borders, transport links and local labor markets"
- 2013:12** Bennmarker Helge, Lars Calmfors och Anna Larsson Seim "Earned income tax credits, unemployment benefits and wages: empirical evidence from Sweden"
- 2013:13** Avdic Daniel och Per Johansson "Gender differences in preferences for health-related absences from work"
- 2013:14** Lundin Martin, Oskar Nordström Skans och Pär Zetterberg "Political training as a pathway to power: the impact of participation in student union councils on candidate emergence"
- 2013:15** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans "Social networks, employee selection and labor market outcomes"
- 2013:16** Svaleryd Helena "Self-employment and the local business cycle"
- 2013:17** Hall Caroline "Does more general education reduce the risk of future unemployment? Evidence from labor market experiences during the Great Recession"

- 2013:18** Sjögren Anna och Johan Vikström “How long and how much? Learning about the design of wage subsidies from policy discontinuities”
- 2013:19** Josephson Malin, Nina Karnehed, Erica Lindahl och Helena Persson “Inter-generational transmission of long-term sick leave”
- 2013:20** Wondratschek Verena, Karin Edmark och Markus Frölich ”The short- and long-term effects of school choice on student outcomes – evidence from a school choice reform in Sweden”

Dissertation series

- 2012:1** Laun Lisa “Studies on social insurance, income taxation and labor supply”
- 2013:1** Vikman Ulrika “Benefits or work? Social programs and labor supply”